

Atlas der Libellen in Niedersachsen/Bremen

K. Baumann, R. Jödicke, F. Kastner, A. Borkenstein, W. Burkart, U. Quante & T. Spengler (Red.). 2021.

NIBUK, Ruppichterorth. Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft Libellen in Niedersachsen und Bremen, Sonderband. 383 pagina's. ISSN 2366-9764. Prijs 30 euro.

Robert Ketelaar

Vanuit Duitsland zijn we de afgelopen jaren regelmatig getraceerd op prachtige boeken over libellen. In het bijzonder springen de fraaie publicaties over de libellen van Beieren en Baden-Württemberg er uit. Sinds vorig jaar kan daar gerust een derde aan toegevoegd worden: het 383 pagina's tellende overzicht van de libellen van Nedersaksen (inclusief de kleine stadstaat Bremen). Het is een gebied dat aan de westkant grenst aan de Nederlandse provincies Groningen, Drenthe en Overijssel en doorloopt tot aan het Wendland langs de rivier de Elbe. Aan de noordkant omvat het de Waddeneilanden van Borkum tot Wangerooge en naar het zuidoosten valt zelfs het middengebergte van de Harz binnen Nedersaksen.

Een groot en zeer afwisselend gebied derhalve met een voor Nederlandse en Vlaamse lezers relevante, want grotendeels overeenkomstige fauna. En laat ik nu zelf zeer regelmatig de grens oversteken richting het Wendland, één van mijn favoriete vakantiestekjes. Met grote interesse heb ik het boek daarom doorgelezen. Het meest verrassende nieuwtje voor mij is de vondst in 2019 van een larvenhuidje van de Gevlekte zwerver (*Tramea basilaris*) bij Kapern, nota bene op een steenworp afstand van mijn vakantiehuisje afgelopen herfst.... Hoewel de vondst samenvalt met een zeer warm voorjaar en overwegend zuidelijke stromingen (waarbij een bevrucht vrouwtje de tocht vanuit Afrika/Midden-Oosten moet kunnen hebben gemaakt) hebben de auteurs toch gemeend dat er onvoldoende grond is om met zekerheid een natuurlijke oorsprong te kunnen vaststellen. Zo kan niet worden uitgesloten dat een tropisch aquarium in de

plas is geleegd. Ik heb zelf sterk het vermoeden dat we steeds weer verrast worden door het verbreidingsvermogen van libellen en dat een natuurlijke herkomst toch zeer aannemelijk is.

De auteurs van het boek verliezen zich bepaald niet in te uitgebreide inleidende hoofdstukken. In een zeer kort bestek wordt een korte geschiedenis van de libellenstudie in deze Duitse deelstaat beschreven, gevolgd door uitleg over het gebruikte databestand en de wijze waarop analyses tot stand zijn gekomen. Leuk detail is

dat ook waarnemingen van www.observation.org zijn gebruikt, bij uitstek het portaal waar veldmensen (waaronder ikzelf!) data delen met de buitenwereld.

De kern van het boek bestaat uit soortteksten van de 73 soorten die in Nedersaksen als inheems zijn vastgesteld. Waar auteurs van andere Duitse libellenboeken vaak verzanden in doorwrochte (lees: uitvoerige en te gedetailleerde) teksten is die valkuil hier uitstekend vermeden. Met gemiddeld 4,4 pagina per soort lopen de auteurs overzichtelijk door de verspreiding, de aantaltrends en de ecologie van de soorten heen. Per soort is er één kaart waarin de verspreiding uit drie perioden zeer leesbaar is weergegeven.

Veel ontwikkelingen die we in Nederland en Vlaanderen kennen, spelen zich logischerwijs ook in Nedersaksen af. Zo lees je in dit boek over de enorme achteruitgang van libellen van vennen, de vooruitgang van zuidelijke soorten en het vrijwel wegvallen van de Geelvlekheidelibel (*Sympetrum flaveolum*). Wat mij wel opvalt is het schaarse voorkomen van Glassnijder (*Brachytron pratense*) en Vroege glazenmaker (*Aeshna isocetes*) in het westelijk deel van Nedersaksen. In de aangrenzende delen van Nederland zijn deze soorten talrijker. Ook erg interessant is het feit dat Speerwaterjuffer (*Coenagrion hastulatum*) vrijwel verdwenen is in het westelijk laagland, terwijl de Maanwaterjuffer (*Coenagrion lunulatum*) juist zeer sterk achteruit gaat in het oostelijk laagland. Ik heb geen goede verklaring voor deze tegengestelde ontwikkeling, ook de auteurs gaan daar niet nadrukkelijk op in. Zeer illustratief is de aandacht die er is voor libellen die steeds hoger in het middengebergte tot voortplanting komen, bijvoorbeeld Houtpantserjuffer (*Chalcolestes viridis*) en Tenger pantserjuffer (*L. virens*). Ik merk dat ik al het nieuws over nieuwe soorten insecten in Nederland, recordbrekende vliegtijden en dit soort hoogteverschuivingen met een groeiend onheilspellend gevoel ontvang. Toch is het belangrijk dat we dit soort informatie als 'citizen science' blijven vastleggen. Dit soort atlassen dragen een steentje bij aan onze kennis over onze natuur. We kunnen alleen maar hopen

dat we als maatschappij snel werk maken met het tegengaan van klimaatverandering. Tegelijk is het ook een gemis in dit boek dat de auteurs niet over de grenzen van de soortteksten heen een beschouwing hebben kunnen geven op de veranderingen in de libellenfauna en wat de belangrijkste bedreigingen en uitdagingen zijn. Niet dat daarmee de grote vervuilers in China, Europa, Amerika en Brazilië van de sokken zouden zijn geblazen, toch heb ik de wellicht naïeve veronderstelling dat we op deze manier als vrije-tijds-deskundigen wel een heel klein toontje kunnen meeblazen.

Gelukkig blijft er meer dan genoeg te genieten in dit boek. Tweevlek (*Epitheca bimaculata*) klopt aan de oostgrens van Nedersaksen aan de deur (het zijn zoveel waarnemingen dat ik de inschatting van de auteurs dat de soort nog niet voortplantend aanwezig is, durf te betwijfelen). Nedersaksen herbergt vier libellensoorten die nooit in ons werkgebied zijn gezien. In de Harz zit een populatie Alpenglanslibel (*Somatochlora alpestris*), in heuvelachtige gebieden leeft de Zuidelijke bronlibel (*Cordulegaster bidentata*) in kleine stroompjes, verspreid door het gebied is de Vogelwaterjuffer (*Coenagrion omatum*) aan te treffen en als klap op de vuurpijl is langs de Örtze op de Lüneburgerheide een tiental jaren geleden een populatie van Schemerlibel (*Boyeria irene*) aangetroffen; misschien wel de spectaculairste libellenontdekking in Europa van het afgelopen decennium.

De foto's van libellen in het boek zijn prachtig. Als landschapsecoloog vind ik de afbeeldingen van biotopen van nog grotere meerwaarde, en daar hebben de auteurs niet op bezuinigd. Het boek is overzichtelijk vormgegeven. Het zou misschien zelfs iets 'mooier' geweest kunnen zijn met duidelijker kopjes en openingsfoto's. Zo is een prachtige foto van een slaapaggregatie van Kempense heidelibel (*Sympetrum depressiusculum*) helemaal achterin het boek weggestopt. Maar laat dat niet afleiden van de kern van dit boek: een essentieel, prachtig en informatief naslagwerk over de libellenfauna van een gebied met zeer grote overeenkomsten met ons werkgebied.